

LBRIS

We know
books

MONOGRAFII LA CARTEA ROMÂNEASCĂ

Dana Dumitriu
Portretul unei doamne

Ediție revizuită

Cu o postfață de Nicolae Manolescu

LIANA
COZEA

Cuprins

Despre Dana Dumitriu cu Dana Dumitriu	9
Glissando	16
<i>Masa zarafului</i>	20
Orgoliul succesului și al eșecului	42
Între critică și ficțiune.....	60
Virtuțile și capcanele ironiei.....	76
<i>Prințul Ghica</i>	87
Tentația experimentului	87
Valahia – un background istoric	97
Taina adulterului.....	118
<i>Ambasadorii sau despre realismul psihologic</i>	128
Prolegomene necesare	128
Personajul scrie un roman?.....	146
„Martorii-confesori“	154
„Între acte“	163
Concretul „trupului sufletesc“	168
Între a fi și a imagina.....	174
C.A. Rosetti.....	179
Două decenii de foiletonistică literară	206
Bibliografie.....	225
În loc de postfață, de Nicolae Manolescu	233

Despre Dana Dumitriu cu Dana Dumitriu

Cine a fost Dana Dumitriu? Dacă am socotit necesară punerea unei asemenea întrebări care cheamă după sine, obligatoriu, un răspuns, este pentru că am considerat-o un fel de contestație justițiară menită a atrage atenția mai tinerilor cititori asupra unui nume de primă mărime, în peste douăzeci de ani de literatură română și, poate, pentru a le face mai prezentă personalitatea sa colegilor ei de generație.

Cheia înțelegerii *personajului* Dana Dumitriu al acestei monografii se află în chiar cărțile scrise de ea, adică în explicita ei biografie literară, dar și în jurnalul, din care au văzut lumina tiparului câteva fragmente, la aproape cincisprezece ani de la dispariția ei prematură. Prezență de prim rang în beletristica, critica, eseistica și foiletonistica literară de la sfârșitul deceniului al șaptelea și până la finele celui de al nouălea deceniu, Dana Dumitriu se sustrage unei încercări falacioase de clasificare, pentru că autenticitatea talentului său și cultura sa elevată se opun actelor formale.

Erau îmbinate în persoana ei raționalitatea omului iubitor de lecturi limpezi și sensibilitatea făpturii care vibrează. Exista, deopotrivă, în alcătuirea ei, o feroare rece și o caldă senzualitate a spiritului, care nu era nici lirică și nici sentimentală. Cu o cultură solid asimilată și un gust desăvârșit în toate cele lumesti, pentru a fi sensibilă nu și-a mortificat inteligența. Îi asculta pe preclasici și pe Mozart cu aceeași plăcere cu care admira tablourile impresionistilor. Avea un remarcabil simț al umorului, pe care și-l manifesta adesea, în ciuda timidității paralizante, și un rar cult al prieteniei.

Dana Dumitriu a fost o femeie frumoasă, inteligentă și talentată, care a murit de tânără, ducând cu sine, dincolo de

viață, o infinită tristețe. Schița de portret pe care i-am alcătuit-o folosește, mai presus de toate, pasta densă a scrierilor ei literare și acele fragmente de jurnal care au fost publicate până acum, dar și interviurile pe care le-a acordat și evocările prietenilor. Dacă în încercarea de a-i reda profilul uman și literar, obiectivitatea va aluneca spre subiectivitate, faptul este firesc; sperăm totuși să nu impieteze asupra tabloului, care să-și dovedească în final verosimilitatea. Jurnalul ei de scriitor nu numai că nu diferă de paginile ei de ficțiune, dar le și completează prin fascinația demersului: un mod învăluit de exprimare a îndoielilor și a tristeții. „Am o îngrozitoare tristețe în mine. Cui folosesc și cui îi folosește tristețea mea?” (8 octombrie 1984). Ființă dilematică și gânditoare, aptă de generalizări și sinteze, scriitoarea își formulează pentru sine cugetări și concluzii, aglutinând idei, desfășurând chiar și remarci nu dintre cele mai optimiste: „Viața este atât de parșivă încât, oferindu-ți multe șanse, multe posibilități, mari virtualități la tinerețe, nu ostenește apoi să ți le arate deșarte, imaginare.” (noiembrie 1984).

Meditația asupra vieții și destinului ei literar devine mai incitantă și nu provoacă neîncredere, dacă se ține seama de ciudat de ademenitoare psihanaliză la care se supune. Luăm ca punct de plecare afirmația datată 7 iulie 1977: „Pentru o eventuală analiză a comportamentului meu psihic, dar și pentru temele oarecum obsedante ale scrisului meu și ale lecturilor mele preferate, s-ar putea să fi avut influență refuzul mamei de a mai suporta sarcina și maternitatea, încercarea ei de a se debarasa de mine – copil de bătrânețe, s-a perpetuat după naștere în tratarea neafectivă a noului copil. Am știut, de când mă pot obiectiva, am știut că mama m-a respins. Poate de aici apar acele personaje de bătrâni autoritari pe care personajele tinere încearcă să-i seducă, să-i cucerească (amiralul, Zanet). Bătrânii reprezintă un focar de fascinație. Nu pot spune că l-am iubit pe tata mai mult decât pe mama, dar am fost sigură că el mă iubește. Poate, așa cum spune Luiza, a fost

singurul care m-a iubit. Sentimentul acesta de certitudine m-a scutit de afecțiune.” În ce măsură afirmația scriitoarei are acoperire reală este greu de spus. Un lucru este cert, personajelor ei feminine le lipsește în mare măsură valența afectivității, iar dacă o pretind a lor, o fac mimând convingător sentimentul. Poate articularea și dezarticularea mecanismelor afective ale caracterelor feminine și masculine deopotrivă aruncă spotul de lumină lămuritoare și asupra scriitoarei. Oricum, ea ne devine mai apropiată nu numai prin lectura jurnalului, ci prin romanele sale în care își depășește cu mult eroii, deși, nu o dată, tentația identificării a existat. Dacă în viață și în literatură Dana Dumitriu se proiecta în alte ființe, acestea erau romancierile care prin scrieri i-au stârnit admirația. Enigmaticei noastre scriitoare i se poate recupera figura interioară printr-un joc complicat al aparențelor și realității. Ea nu este nici Dora, nici Clara, nici Petra sau Ema, nici Ghighi, dar nici Marta sau eroinele din *Migrații*, dar este toate la un loc, un personaj în care iraționalul sau accidentalul lipsește; ele ar putea fi toate posibile *alter ego*-uri ale sale, dar niciunul nesuprapunându-se în totalitate conturului ei real, într-o infinitate de posibilități seducătoare, refuzându-și cu obstinație un contur ferm, ca într-o fotografie veche cu relief incert, ale cărui elemente constitutive se îmbină într-o armonie de fiecare dată alta, cu limitele pierdute în penumbră. O ființă extrem de vie, dar totuși impalpabilă, într-o țară numai a ei, într-o casă numai a ei, frumoasă asemenea făpturii care a locuit-o.

În ciuda lipsei de concretețe materială, precumpănind cea spirituală, Dana Dumitriu a avut o biografie. Ea provine dintr-o familie mic-burgheză, mama casnică, tatăl cofetar. Meseria tatălui îi sensibilizează pe prietenii ei, scriitorii, mai ales pe poeți: „[leu] par a fi una din prăjiturile lui cele mai ciudate”, mărturisește scriitoarea. Născut pe la 1900, tatăl a fost membru al PSDR, aripa Jumanca și Petrescu, care nu a trecut la comuniști. Fiica cea mai mică îi seamănă. Îi leagă o

afecțiune caldă. Moare prin anul '70. Mama, născută în 1899, moare prin 1995; a supraviețuit morții celor trei copii ai săi – un fiu bolnav de diabet, dispărut la 23 ani, fiica Sonia, mai mare cu 27 de ani decât Dana, se stinge în urma unei boli necruțătoare, moment de mare dramatism consemnat în jurnalul său. Au existat, se pare, câteva drame de familie, povești gotice prin tragismul lor, unchi sinucigași și adultere răsunătoare în familia Danei Dumitriu. A fost o aristocrată a spiritului și cel mai reușit exemplar al familiei sale.

Scritoarea s-a născut la 9 septembrie 1943 și a murit la 10 octombrie 1987, în urma unei pancreatite acute. Absolventă a Facultății de Filologie din București, în 1966, este redactor la Radiodifuziune și apoi la ziarul „Munca”; a fost redactor colaborator o vreme la revista „Argeș”, iar din numărul al cincilea, la recent înființata „România literară”, în 1968; numele ei se regăsește în paginile revistei până în septembrie 1987, cu câteva zile înainte de dispariția ei.

Întâlnirea Danei Dumitriu cu Nicolae Manolescu nu a rămas fără urmări faste în planul biografiei ei literare. Comuniunea a două spirite luminate reprezintă atât o atitudine reflexivă, cât și una riguros autoreflexivă. Cuplul care a fost Dana Dumitriu–Nicolae Manolescu a făcut să trăiască în forma sa genuină o prietenie intelectuală care a însemnat afecțiune și stimă, reciproc împărtășite, stimulare rodnică și iluminare subtilă a existenței literare.

Autoarea a debutat în beletristică în 1971, cu volumul de nuvele *Migrații*, care îi surprinde deopotrivă pe critici și pe cititorii obișnuiți, prin siguranța stilului, maturitatea textului și talentul incontestabil. A publicat romanele *Masa zarafului* (1972), *Duminica mironosițelor* (1977), *Întoarcerea lui Pascal* (1979), *Sărbătorile răbdării* (1980), *Prințul Ghica* (volumele I, II, III – 1982, 1984, 1986), volumul de eseuri *Ambasadorii sau despre realismul psihologic* (1976), monografia *Introducere în opera lui C.A. Rosetti* (1984). A scris aproape cinci sute de cronici literare la cele mai importante reviste literare din țară.

Spre deosebire de ilustrele sale antecesoare interbelice, își propune, în paginile de ficțiune, verificarea unei structuri epice preconcepate. Sunt binecunoscute preferințele ei pentru romanul realist psihologic. Într-unul dintre interviuri mărturisește: „Iată: pledez pentru «realism psihologic» – formulă pentru mulți deja ofilită, mă încăpățânez să cred că ea mai poate comunica multe despre intimitatea omului, despre fața lui interioară, ascunsă – căci așa cum nu poți înțelege cum este o țară până nu o vezi, așa nu poți înțelege lumea individuală până n-o redai cât mai plauzibil, cât mai concret.”

Adânc preocupată de desăvârșirea scrisului: „Nu cred că voi atinge niciodată perfecțiunea scrisului lui Proust, James și nici a Hortensiei Papadat-Bengescu, deși mă simt foarte aproape de lumea lor – nota, la 7 octombrie 1977, în jurnal. Ceea ce pot mărturisi este că încerc cu toate puterile ca măcar procedele elementare ale realismului psihologic să le folosesc cu oarecare efect. Cred puternic în necesitatea unei reactualizări a literaturii psihologice, pentru că ea se apropie de om din cea mai apropiată perspectivă cu putință – azi, când romanul documentar, istoric, eseistic, politic a invadat piața literară, ca și interesul publicului, întoarcerea la imaginea omului văzut de la cea mai mică distanță posibilă –, dacă nu chiar din interior. Poate că n-am dreptate, dar, ca un cleric atins la bătrânețe de scepticism, continui să mă încăpățânez într-o cauză poate pierdută.” Marii romancieri francezi și englezi, amintiți deja, la care se mai adaugă Virginia Wolf, Lawrence Durrell și Jane Austen, se constituie modelele ei stabile.

Aspirațiile spre modernitate – o modernitate moderată, circumscrisă realismului psihologic – ne-o arată tentată de noile și totodată vechile construcții narative, care îi întăresc eșafodajul teoretic. Romanele ei, fără a fi neapărat ilustrative pentru cele două decenii de viață literară românească, în sensul unei veridicități nedisimulate, reprezintă totuși exemplificarea unei anume mentalități literare și sociale, cu o discretă tentă programatică. Sunt romane ale actualității, adesea respectând

un cod și ascunzând altul.

Întoarcerea lui Pascal reprezintă cel mai fidel epoca unor dramatice convulsii politice și sociale, accentul deplasându-se dinspre exterior spre interior, spre domeniul delicat al psihologiei personajelor, după un scurt, ezitant și derutant ocol. Romanele ei pot fi încadrate unei perspective totalizatoare, fiecare în parte o reprezintă pe prozatoare și toate la un loc îi ilustrează personalitatea. În linia antecesoarei sale interbelice, Dana Dumitriu rămâne una dintre cele mai de seamă reprezentante ale realismului psihologic din literatura română. Alături de Alice Botez, este singura scriitoare care și-a compus proza pornind de la un edificiu teoretic, dar dacă la autoarea *Iernii fimbrii* schița edificiului nu a căpătat corporalitate, Dana Dumitriu și-a demonstrat capacitățile teoretice și prin expresivitatea creației romanești.

Rezultă o personalitate literară de o accentuată intelectualitate și o discretă senzualitate spirituală, creatoare a unui întreg literar echilibrat și armonios. Conștiința ei artistică a fost conștiința unui om de un înalt profesionalism, a unui om împlinit în plan literar, cu o carieră frântă la apogeul ei.

Mă întreb dacă Danei Dumitriu i-ar fi plăcut să afle că profesează o critică literară de tip feminist, în sensul că nu își derivă principiile literare de la o singură autoritate (*authority figure*) sau dintr-un corp de texte sacre.¹

Ca majoritatea consorelor ei, ea nu privește către un singur sistem de gândire, ci, mai degrabă, se îndreaptă spre mai multe surse, inclusiv spre alte domenii: istorie, psihologie și antropologie², și nu aparține nici criticii marxiste, structuraliste, psihanaliste sau deconstructiviste. Rămâne fidelă criticii „impresioniste“. Cu modestia care a caracterizat-o, mărturiseș-

te într-un interviu: „Nu m-am socotit niciodată un critic literar adevărat, ci un diletant. Nu am un sistem, sau, dacă vrei, am o judecată critică impresionistă și foarte subiectivă (firesc, nu pot scăpa de patimile mele de prozator). Fără să fi greșit fundamental în verdictele emise și în analizele critice, m-am arătat cu siguranță mai entuziastă față de formulele narative apropiate de năzuințele mele epice, decât față de celelalte, unde, poate, reușitele erau egale.“

Cert este că Dana Dumitriu și-a exersat talentul în varii compartimente ale literaturii, de la beletristică, concomitent practicând foiletonistica, trece prin eseistică spre critica și istoria literară. Romanul *Prințul Ghica* îi atestă nu numai talentul de creator de ficțiune, dar și erudiția, spiritul riguros științific al cercetătorului de documente, disciplinarea gândirii, specifică omului de știință, rafinamentul și ironia.

Cu siguranță că, totuși, Dana Dumitriu s-a plăcut pe sine și ceea ce a făcut – prietena ei, Tia Șerbănescu, mărturisea că e greu de spus ce-i plăcea Danei Dumitriu, dar tot ce-i plăcea ei era frumos – chiar dacă, la treizeci și patru de ani, în 29 decembrie 1977, nota cu nemulțumire în jurnalul său. „Amărăciune e singurul cuvânt care poate să-mi exprime starea. Nicio punte de scăpare și un gol absolut în mine, în afara mea [...]. Am treizeci și patru de ani și n-am făcut nimic, nu mai am curajul să fac nimic decât ceea ce mi-a intrat în rutină. Am o mare capacitate de a intra în rutină și nu mai am ideal – am doar resemnare, resemnare, resemnare [...]. Curajul de a fi măsura idealului meu nu-l mai am.“

1. Ellaine Showalter, *Introduction. The Feminist Critical Revolution. The New Feminist Criticism. Essays on Women Literature and Theory*, Londra, Virago, 1986, p. 4.

2. *Idem, ibidem.*

„Parcă toate întâmplările s-au pus împotriva mea, parcă am nimerit din greșeală în propria mea biografie. M-aș lepăda de ea, dacă n-ar trebui să-mi justifice într-un fel starea de acum. Ți s-a întâmplat vreodată să nu știi care din tine și tine ești chiar tu? Să nu știi dacă între ființa ta așa cum o gândești și ființa ta așa cum este nevoită să fie, n-ai alege până la urmă cu durere și silă pe ultima, de teamă ca prima să nu se dovedească o stupidă invenție“ rostește personajul din nuvela *Madrigal*, care impune lumii din jur două din măștile ei fabricate de o imaginație în stare de criză. Oarecum halucinate în comportamentul lor diurn, caracterele de început ale Danei Dumitriu sunt atinse de o maladie gravă – singurătatea, fie că este vorba de singurătatea solitarului prin vocație, fie de cea a ființei frustrate, neîmplinite de cele mai multe ori în plan afectiv.

Talentul Danei Dumitriu este o certitudine încă de la debutul ei din 1971, cu volumul de nuvele *Migrații*. Tânăra prozatoare își surprinde cititorii, obișnuiți a-i vedea numele semnând cronici literare în „România literară“, „Argeș“ sau „Lucașul“, prin proze mature, scrise cu mare siguranță a condeiului.

Dacă la personajele Hortensiei Papadat-Bengescu boala sau patima erotică este „elementul de penetrație al sensibilității în materia amorfă a unui trup fără suflet“ (am citat din volumul ei *Ambasadorii sau despre realismul psihologic*), personajul feminin din *Madrigal* are răgazul, prin boală, să iasă din propria-i biografie și să-și construiască una de împrumut, încât privindu-se în oglinda care îi înregistrează imaginea are surpriza de a nu-și vedea repetate mișcărilor. Ar putea fi aici drama de a nu se întâlni cu imaginea ei ideală, drama celui care își

impune lumii din jur masca fabricată de imaginație. Oricum, acutizarea crizei somatice eliberează spiritul. Suferința fizică provoacă gândirea violent imaginativă, capabilă a crea o biografie de împrumut. Trasarea unei vieți paralele, chiar și în ficțiune, susține „efortul pe care îl face conștiința femeii de a se analiza, de a se integra cosmic“¹. Povestirea încropită de tânăra în suferință este menită, pe de o parte, a-i alina durerile, având în acest fel o valoare curativă, iar pe de altă parte, ca orice povestitoare, asemenea unei Șeherezade moderne, cu povestea ei urmărește cucerirea bărbatului prin plasarea eroinei într-o ficțiune. Ceea ce surprinde cu atât mai mult este abandonarea datelor oarecare pentru sordidul, mizerabilul și grotescul cu valori cathartice. Aici urâtul, mizeria și promiscuitatea se circumscriu unei sfere vitale pline de interes care se opune mediocrității și anostului vieții cotidiene. Cu cât biografia fantezistă frizează mai mult subumanul, cu atât abjecția și murdăria dobândesc calități simbolice. Este un fel de autoinițiere a personajului feminin care îi facilitează accesul la ființa ei interioară. Nuvela este „o proiecție delicat mitologică a revelației de sine printr-o îmbinare de insistență realistă, de imagini crude și grotești, cu un plan aproape feeric“².

Analiza din nuvela cu titlul omonim volumului revelează o contemplație „mai propice explorărilor eseistice decât povestirii“³. Într-adevăr, în cea de a doua nuvelă narațiunea pare a fi excomunicată; comunicarea eroinei cu Arghir este susținută de dialogul filosofic cu Karl-Heinz, mai mult erou imaginat decât real. Punerea personajului în paranteză prin dilematica sa existență duce la abolirea punții, la anularea legăturii celor trei, deoarece „intuiția concretă a femeii se

¹ Nicolae Manolescu, *Dana Dumitriu, Migrații*, în „Contemporanul“, nr. 13 (1272), 26 mart. 1971, p. 3.

² *Idem, ibidem.*

³ Nicolae Balotă, *Dana Dumitriu, Migrații*, în „România literară“, an 4, nr. 16 (132), 15 apr. 1971, pp. 14-15.